

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG VÉLEMÉNYSZABADSÁGGAL KAPCSOLATOS LEGUTÓBBI DÖNTÉSEIBŐL

13/2000. (V. 12.) AB HATÁROZAT
A NEMZETI JELKÉP-ÜGY

Alkotmány 61. § (1) bekezdés – a szabad véleménynyilvánítás joga

Alkotmány 75–76. §§ – a nemzeti jelképek

Európai emberi jogi egyezmény 10. cikk – a véleménynyilvánítás szabadsága

Polgári és politikai jogok egyezségománya 19. cikk – a szabad véleménynyilvánítás joga

30/1992. (V. 26.) AB határozat

36/1994. (VI. 24.) AB határozat

48/1991. (IX. 26.) AB határozat

Otto-Preminger Institut kontra Ausztria, 1994. szeptember 20.

Wingrove kontra Egyesült Királyság, 1996. október 22.

Rekvenyi kontra Magyarország, 1999. május 20.

A Büntető törvénykönyv (Btk.) 269/A. §-a vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel rendeli büntetni, aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el.

Az indítványok szerint e rendelkezés sérti a véleménynyilvánítási szabadságot. Az ügy előadói Kukulics István és Strausz János alkotmánybírák voltak. Az Alkotmánybíróság határozata szerint a Btk. támadott rendelkezése nem sérti a véleménynyilvánítási szabadságot, ezért az indítványokat elutasította. Az Alkotmánybíróság azonban megállapította, hogy a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem része a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságának.

1. Indokolása elején az Alkotmánybíróság áttekintette egyes európai országok szabályozását a tárgyban, a vonatkozó nemzetközi egyezményeket, az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatát, valamint az Alkotmánybíróság korábbi véleménynyilvánítással kapcsolatos határozatait.

Ennek során az Alkotmánybíróság megállapította, hogy számos európai országban van olyan büntetőjogi

szabály, amely az állam felségjelvényei tekintetében a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozza. Utalt az Alkotmánybíróság több ügyre is, amelyben a strasbourgi bíróság szükségszerűnek minősítette a véleménynyilvánítási szabadságnak olyan törvényi korlátozását, amelyben mások vallási meggyőződésének, vallási érzéseinek védelmét kívánták biztosítani a sértő, megbotránkozást keltő magatartással szemben.

Az Alkotmánybíróság korábbi határozatai közül az Alkotmánybíróság kiemelte a 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolásának azokat a megállapításait, melyek szerint „[a] vélemény szabadságát korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, és kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely ‘intézmény’ közvetítésével véd, s a legkisebb a súlya, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (pl. a köznyugalom),” továbbá, hogy a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet.

2. Az alkotmány normatív rendelkezései a nemzeti jelképeket mint alkotmányos értékeket, az alkotmányos védelem tárgyait határozzák meg. A nemzeti jelképeknek – érvelt az Alkotmánybíróság – kettős jelentéstartalmuk van: egyrészt az államiság, az állami szuverenitás megjelenítési formáinak tekinthetők, másrészt a nemzethez mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának az eszközei is. Az alkotmány szövegében az 1989–90-es alkotmányos rendszerváltozás során bekerült nemzeti szimbólumok jelentősége az ország közelmúltbeli történelmére tekintettel felértékelődött. A magyar törvényhozónak a Btk. vizsgált rendelkezésében kifejeződő álláspontját e történelmi körülmények is indokolták.

Az ország egységét megjelenítő intézmények és szimbólumok bizonyos vonatkozásaikban kívül vannak a vélemények alkotmányjogilag védendő pluralizmusán. A 48/1991. (IX. 26.) AB határozat a köztársasági elnök esetében sem zárta ki a fokozottabb büntetőjogi védelmet, holott a nemzet egységének kifejezésére utalás az alkotmányban sokkal inkább a köztársasági elnöki funkció pártatlanságát fejezi ki, mintsem azt, hogy az elnök elleni támadás egy nemzeti jelkép megsértésével esne egy tekintet alá. A mostani határozat szerint a nemzeti jelképek az államfőhöz képest még inkább az ország integritásának alkotmá-

nyos szimbólumai, ezért alkotmányos érvek szólnak büntetőjogi védelmük mellett.

3. A támadott büntetőjogi tényállás általános jogi tárgya mind a közösség elleni izgatás, mind a most vizsgált nemzeti jelképek megsértése esetében a közrend, a köznyugalom. Eltérően azonban a közösség elleni izgatásnak a 30/1992. (V. 26.) AB határozattal alkotmányellenesnek talált gyalázkodás alakzatától (ahol a védett jogi tárgy a magyar nemzet, valamely nemzetiség, nép, felekezet vagy faj volt), a Btk. 269/B. §-ában védett jogi tárgy a Magyar Köztársaságnak az alkotmányban meghatározott nemzeti jelképei. Az eltérés indokolja az eltérő megközelítést.

A korlátozás arányosságának kérdésével kapcsolatban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a számításba vehető, más jogi eszközként tekintett kártérítés széles körben, visszatartó hatással való alkalmazására a jelen esetben nem lehet gondolni, ezért a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel való korlátozása a vizsgált esetben nem tekinthető aránytalannak.

4. Erdei Árpád alkotmánybíró párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy a Btk. 269/A. §-ának alkotmányossága nem csupán arra tekintettel mondható ki, hogy a vizsgált esetben a véleménynyilvánítás szabadsága normatív alkotmányos értékekkel ütközik, hanem azért is, mert a véleménynyilvánítási szabadságot a közösség méltóságának védelme érdekében korlátozza. A jelképek használatával ugyanis a közösség tagjai kifejezhetik a magyar nemzethez, vagy pedig a magyar államhoz vagy éppen mindkettőhöz tartozásukkal kapcsolatos meggyőződésüket. Az ügy megítélése szempontjából a közösség méltóságának nagyobb szerepet kellett volna tulajdonítani.

Harmathy Attila alkotmánybíró párhuzamos indokolásában utalt a strasbourgi bíróságnak azokra a határozataira, amelyekben a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása tekintetében a mások jogainak védelmét a vallási meggyőződéssel, vallási érzéssel kapcsolatban ismerte el törvényes célként. A vallási érzéshez hasonló az embernek az az érzése – érvel a párhuzamos indokolás –, amely a valamely országhoz, hazához tartozásban fejeződik ki. Ezt az érzést – mely része az emberi méltósághoz való jognak, mint általános személyiségi jognak – sérti meg az állam jelképeit sértő vagy lealacsonyító kifejezések használata vagy más ilyen cselekmények elkövetése.

Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolásában úgy vélte, hogy a Btk. 269/A. §-ának alkalmazásával kapcsolatos alkotmányos követelményt – mely a tényállás alkalmazási körét szűkítette – az indokolás helyett helyesebb lett volna a határozat rendelkező részében megfogalmazni.

Németh János alkotmánybíró párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy a büntetőjogi védelem alkotmányossága szempontjából annak a mozzanatnak nincs jelentősége, hogy a jelképeket az alkotmány határozza meg – ez önmagában nem elegendő alap az indítványok elutasításához. A büntetőjogi védelem megítélése tekintetében ezzel szemben a történelmi átmenet viszonyainak van meghatározó jelentősége.

Németh alkotmánybíró nem értett egyet a vallási érzület – mely a strasbourgi emberi jogi bíróság gyakorlatában alapul szolgálhat szólásszabadság jogszerű korlátozására – és az államhoz tartozással kapcsolatos meggyőződés közötti párhuzam alkalmazásával az érvelésben, továbbá indokoltnak tartotta volna az alkotmányos követelmény szerepeltetését a rendelkező részben.

14/2000. (V. 12.) AB HATÁROZAT AZ ÖNKÉNYURALMI JELKÉP-ÜGY

Alkotmány 2. § (1) bekezdés – jogállamiság

Alkotmány 60. § – gondolat, lelkiismeret és vallásszabadság

Alkotmány 61. § (1) bekezdés – a szabad véleménynyilvánítás joga

Alkotmány 70/A. § (1) bekezdés – a hátrányos megkülönböztetés tilalma

Európai emberi jogi egyezmény 10. cikk – a véleménynyilvánítás szabadsága

Európai emberi jogi egyezmény 19. cikk 3. pont – a jogok korlátozhatóságának indokai

Polgári és politikai jogok egyezségokmánya 19. cikk – a szabad véleménynyilvánítás joga

30/1992. (V. 26.) AB határozat

36/1994. (VI. 24.) AB határozat

Rekvényi kontra Magyarország, 1999. május 20.

Lhideux és Isorini kontra Franciaország, 1998. szeptember

A Büntető törvénykönyv (Btk.) 269/B. §-a vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel rendeli büntetni, aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarlókalapácsot, ötágú vörös csillagot, vagy ezeket ábrázoló jelképet terjeszt, nagy nyilvánosság előtt használ, közszemlére tesz. Nem büntethető, aki az ilyen cselekményt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

Az indítványok a büntetőjogi tényállást az alkotmány több rendelkezésére, lehangsúlyosabban a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozással támadták, és érveltek az egyezségokmány és az egyezmény

vonatkozó előírásaival is. Az ügy előadói Strausz János és Vasadi Éva alkotmánybírák voltak.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a támadott büntetőjogi tényállás nem sérti az alkotmány hivatkozott rendelkezéseit, és nem ellentétes az egyezségokmány és az egyezmény rendelkezéseivel, ezért az indítványokat elutasította.

1. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a büntetőjogi rendelkezés nem sérti a gondolat és lelkiismeret szabadságát, ugyanis a tényállás meghatározott magatartás büntetését teszi lehetővé, és nem pusztán a gondolat vagy a lelkiismereti meggyőződés a büntetőjogi felelősségre vonás alapja. A korlátozás a véleménynyilvánítás területére esik.

2. A Btk. 269/B. §-a – azzal, hogy a magatartást csupán a tényállásban megjelölt jelképek esetében bünteti, más egyéb önkényuralmi jelképek vonatkozásában azonban nem – nem sérti a diszkrimináció tilalmát. A tényállás ugyanis nem emberek között tesz különbséget, hanem mindenkire vonatkozóan tiltja a fasiszta és a kommunista önkényhez kapcsolódó jelképek használatát. A közvélemény számára ezek a jelképek jelentik az ismert és megélt önkényuralmi rendszereket. Nem hozható fel alkotmányossági kifogás továbbá ezen önkényuralmi rendszerek azonos megítélése és együttes kezelése ellen sem.

3.1. A véleménynyilvánítás sérelmével kapcsolatos indítványok elbírálásakor az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozat megállapításaiból indult ki. E határozatában az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságával összeegyeztethetőnek minősítette az emberek meghatározott csoportjai (nép, nemzet, faj stb.) elleni gyűlöletre uszítás bűncselekményé minősítését, azonban nem tartotta ezt indokoltnak a gyalázkodás (a megvetés kifejezésre juttatása) esetében (Btk. 269. §). A köznyugalom elvont, esetleges fenyegetettsége, állapította meg az 1992-es határozat, nem elégséges indok arra, hogy a véleménynyilvánításhoz való alapjogot büntetőjogi eszközzel korlátozzák.

Az Alkotmánybíróság utalt az 1992-es határozat indokolásának arra a megállapítására is, mely szerint a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság korlátja lehet, akár úgy is, hogy a büntetőjogi védelem a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenően is korlátozza a véleményszabadságot. Az Alkotmánybíróság jelen határozatában ebből azt a következtetést vonta le, hogy a gyűlöletre uszítás tényállásánál szélesebb körben, de a gyalázkodásnál mégis szűkebben, alkotmányosan büntetőjogi korlátozás alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás is. A korlátozhatóság határa ott van, ahol a tiltott magatartás a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalommal. A köz-

nyugalom ilyen esetben büntetőjogi védelem alatt állhat.

3.2. Az Alkotmánybíróság megvizsgálta az egyezmény vonatkozó rendelkezéseit, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának ezzel kapcsolatos gyakorlatát is. A strasbourgi bíróság több ítéletében is kifejtette, hogy az egyezmény széles mérlegelési lehetőséget biztosít az államoknak annak eldöntésénél, mi tekinthető a demokratikus társadalomban szükséges korlátozásnak. A mérlegelés során tekintettel kell lenni az alkotmány által védett értékekre, valamint az adott történelmi helyzetre. A történelmi körülmények relevanciájára az Alkotmánybíróság is többször utalt korábbi határozataiban.

3.3. Az indokolás megállapította, hogy noha az Alkotmánybíróság korábbi határozatai értelmében az olyan elvont, mögöttes érték, mint a köznyugalom, kevesebb védelmet élvez a véleménynyilvánítás jogával szemben, büntetőjogi védelem alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás, ha az nem kifejezetten meghatározott, azonosítható személy ellen irányul. Ilyen esetben ugyanis a kitűzött cél elérése érdekében elvben nincs más és esetleg enyhébb eszköz, mint a büntetőjogi szankció.

Az alkotmány nem értéksemleges, van értékrendje. Az ezekkel az értékekkel összeegyeztethetetlen véleménynyilvánítást az alkotmány 61. §-a nem védi. A vizsgált tényállásban megnevezett jelképek politikai diktatúrák jelképei voltak, és olyan politikai törekvéseket szimbolizálnak, olyan negatív értékeket hordoznak, amelyeket az alkotmány 2. § (3) bekezdése kifejezetten tilt, és mindenki kötelezettségévé teszi az ilyen törekvésekkel szembeni fellépést.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint ha az alkotmányos értékek védelme más módon nem érhető el, a büntetőjogi korlátozás önmagában nem aránytalan, feltéve, hogy a védekezés szükséges. Az, hogy a védekezés szükséges-e, függ a korlátozás jellegétől, társadalmi, történelmi összefüggéseitől, az érintett személyekre gyakorolt hatásától.

3.4. A szabad véleménynyilvánítás az egyezmény értelmében is kötelezettségekkel és felelősséggel jár együtt. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a vizsgált tényállásban megjelölt jelképek minden korlátozás nélküli, nyilvános használata a jelen történelmi helyzetben az emberi személy méltóságát tisztelő, ezért a gyűlölet és agresszió eszméit elítélő, a demokrácia értékei mellett elkötelezett minden személyt súlyosan sért, és különösen sérti a náciizmus és a kommunizmus üldözöttjeit. Ezért a demokratikus társadalom védelmét jelenti az, ha az állam a jelen történelmi helyzetben a demokráciával ellentétes rendszerek jelképeivel kapcsolatos egyes konkrét magatartásokat tilt.

3.5. A demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek védelmét az alkotmánynak az emberek egyenlőségére, a diszkrimináció tilalmára vonatkozó 70/A. §-a és az emberi méltóságra vonatkozó 54. §-a alapozza meg. Az ilyen közösségeknek a méltóságát védő büntetőjogi tilalom a véleménynyilvánítás alkotmányos korlátja lehet. A köznyugalom és a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltósága megsértésének büntetőjogi szankcionálása külön-külön esetleg más alkotmányossági elbírálás alá eshetne. Mivel azonban az önkényuralmi jelképek használata e két értéket együttesen, egyszerre sérti, egymást felerősítő, kumulatív hatásuk van, és ehhez kapcsolódik a közvetlen történelmi előzményeknek még ma is érvényesülő hatása. Ezek a körülmények meggyőzően, objektíve és ésszerűen igazolják a tevékenységek tiltását és a büntetőjogi eszközökkel való fellépést.

3.6. A véleménynyilvánításhoz való jog korlátozásának arányosságával kapcsolatosan az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a támadott büntetőjogi tényállás olyan aktív cselekvőiséget értékel, mely nem egyszerűen „sértő, meghökkentő vagy aggodalmat keltő” (e kifejezéseket az 1992-es AB határozat tartalmazza), hanem alkalmas arra, hogy kifejezetten félelmet ébresztő, fenyegető hatása legyen azáltal, hogy a megvetett ideológiákkal való azonosulást tartalmazza. A korlátozás ezért a védett célok súlyához képest nem minősíthető aránytalanoknak, a korlátozás terjedelme és szankciója az alkalmazható legenyhébb eszköznek minősül, ezért megfelel az arányosság alkotmányos követelményének.

Párhuzamos indokolásában dr. Holló András alkotmánybíró kifejtette, hogy az alkotmány 2. § (1) és (3) bekezdéseiben megfogalmazott alkotmányos értékek és tilalmak jelentik az alkotmányos korlátozás elsődleges és meghatározó indokait. A jelen ügyben ugyanis nem az alapvető jog érvényesülése, hanem az alkotmányos érték védelme indokolja az állam alapjogot korlátozó intézkedését. Önmagában az önkényuralmi jelképek kifejezetten kereskedelmi célzatú, üzleti haszonszerzés motiválta terjesztése, a szubjektív véleménynyilvánítás határát át nem lépő viselése, használata stb. nem tekinthető a szabad véleménynyilvánítás jogával való olyan visszaélésnek, amely a közösség méltóságát, a „közösségi méltósághoz való jogot”, s egyben a köznyugalmat is veszélyeztetve korlátozná, hogy szükségessé és arányossá tenné a büntetőjogi eszközök igénybevételét. Az Alkotmánybíróságnak ezért – az alkotmány 2. §-ára tekintettel – alkotmányos követelményben kellett volna a vizsgált büntetőjogi tényállás megszorító értelmezését meghatározni. A vizsgált rendelkezésben megnyilvánuló korlátozást ugyanis ez tenné arányossá, ezáltal alkotmányossá.

Kukorelli István alkotmánybíró különvéleményében úgy vélte, hogy a Btk. 269/B. §-a alkotmányellenesen korlátozza a véleménynyilvánítási szabadságot.

A különvélemény indokolása szerint az alapvető kérdés a vitatott rendelkezés vizsgálatakor az, hogy a demokratikus jogállamiság csorbíthatatlansága és a véleményszabadság kiemelt védelme mellett sújthatók-e büntetéssel azok, akik egyes náci vagy kommunista jelképeket használnak.

A különvélemény – a többségi határozat indoklásához hasonlóan utalva a 30/1992. (V. 26.) AB határozatra – a véleményszabadság kiemelt szerepével kapcsolatban hangsúlyozza: a társadalom szellemi gazdagodása a véleményszabadságtól is függ: csak akkor van esély a téves nézetek kiszűrésére, ha szabad és nyilvános vitákban ütközhetnek ellentétes vélekedések, és ha a káros nézetek is napvilágra kerülhetnek.

A Btk. vizsgált rendelkezése három kiemelt elkövetési magatartást tilt, de nem bünteti a jelképek előállítását, megszerzését, tartását stb. Ezáltal a törvény a szélsőséges politikai szimbólumokkal kapcsolatos tevékenységek közül éppen azokat szankcionálja (terjesztés, nagy nyilvánosság előtti használat, közszemlére tétel), amelyek leginkább a véleménynyilvánítás körébe tartoznak, ekként a legerősebb alkotmányos védelem alatt állnak. Ezt a törvényhozás csak kellő súlyú alkotmányos indok birtokában teheti meg.

Az Alkotmánybíróság az 1992-es ügyben éppen azért állapította meg a gyalázkodás tényállásának alkotmányellenességét, mert az a közrendet, a köznyugalmat, a társadalmi békét önmagában, elvontan védte, szemben az uszítással, melynek esetében a szólás a társadalmi béke megzavarásán túl számos egyéni jogot is veszélyeztet, ezért ennek büntetése nem alkotmányellenes. A mostani határozatban vizsgált önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállás azonban nem tartalmaz olyan elemet, amely mások veszélyeztetését, vagy gyűlölködő indulatok felkeltését követelné meg, ennyiben tehát a gyalázkodás tényállásához áll közelebb.

Önmagában az önkényuralmi jelképek nyilvános használata, terjesztése nem sérti az emberi méltóságot. Mind az Alkotmánybíróság által többször értelmezett emberi méltóság joga [alkotmány 54. § (1) bekezdés], mind a Ptk.-ban meghatározott személyhez fűződő jogok az egyes emberek cselekvési autonómiájának biztosítására, jó hírnevének stb. védelmére szolgálnak. E felfogásnak mond ellent az a többségi indokolásban található álláspont, amely pontosan meg nem határozott közösségek részére biztosítja a méltósághoz való jogot. Nem magának a közösségnek mint meghatározatlan személyek összességének vagy a tagoktól elváló szervezetnek van tehát méltósága,

hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltósághoz való alanyi joga érdemes a védelemre. Az 1992-es határozat ilyen értelemben használta a közösségek méltósága kifejezést.

Az, hogy a tényállásban megnevezett szimbólumok megjelenése az esetek nagy részében sérti mások érzelmeit, még nem jelenti az emberi méltósághoz való jog sérelmét. Senkinek nincs joga arra, hogy mások véleménynyilvánítását az állam azért tiltsa be, mert az rá, mint egy etnikai, faji, vallási vagy kulturális csoport tagjára sérelmes. Méltóságot sértő akkor lehet az ilyen szimbólumok használata, ha azért történik, hogy azzal meghatározott személyeket, ezek meghatározott csoportját zaklassa, sértegesse. Különösen így van abban az esetben, ha a sérelmet szenvedetteknek nincs módjuk kitérni a közlés elől („foglyul ejtett közönség”). Ilyen esetekben a büntetőjogi védelem, akár a véleménynyilvánítás korlátozása mellett is, indokolt lehet.

Az Alkotmánybíróság 1992-es határozatában a szólásszabadság neutrális értelmezését adta. Ennek lényege, hogy nincs olyan vélemény, amelynek közlése kontextusától függetlenül, pusztán tartalma alapján korlátozható lenne. A korlátozás szükségessége minden esetben a körülmények összességétől függ. Ebből az következik, fejt ki a különvélemény, hogy az önkényuralmi rendszerrel való egyetértés kifejezése önmagában, tartalma alapján nem büntethető. Ez nem jelenti, hogy az állam nem tehet különbséget demokratikus és antidemokratikus törekvések között, és az utóbbiak ellenében felléphet, mindaddig, amíg ezzel nem sérti a véleményszabadságot. Az állam, azaz, hogy tolerálja az önkényuralmi jelképek nyilvános használatát, nem marad eszközök nélkül a fasismus és a kommunizmus eszméit hirdető véleményekkel szemben (uszítás, közösség elleni izgatás, becsületsértés).

A büntetőjogi tiltást Kukorelli alkotmánybíró különvéleménye szerint végül nem teszik alkotmányossá a történelmi körülmények sem. A szólásszabadság korlátozásával ugyanis sehol sem sikerült megfékezni a totalitárius eszmék terjedését, ahol pedig az antidemokratikus erők hatalomra kerültek, nem a véleményszabadság segítette őket uralomra. Magyarországon szabad választásokon szélsőséges politikai erők soha nem kerültek hatalomra. Az önkényuralmi múlt éppen az alapjogok széles körű biztosítását követeli meg, és nem lehet eltekinteni az időmúlás jelentőségéről sem. Ezzel kapcsolatban hivatkozik a különvélemény több strasbourg-i esetre is [Lehideux és Isorini kontra Franciaország, (1998. szeptember), Open Door and Dublin Well Woman kontra Írország (1993), Vogt kontra Németország (1993)].

18/2000. (VI. 6.) AB HATÁROZAT A RÉMHÍRTERJESZTÉS

Alkotmány 2. § (1) bekezdés – jogbiztonság

Alkotmány 8. § (2) bekezdés – alapjog korlátozásának tilalma

Alkotmány 8. § (4) bekezdés – alapjog korlátozhatósága rendkívüli állapot esetén

Alkotmány 61. § (1) bekezdés – a szabad véleménynyilvánítás joga

Európai Emberi Jogi Egyezmény 10. cikk – a véleménynyilvánítás szabadsága

Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya 19. cikk – a szabad véleménynyilvánítás joga

11/1992. (III. 5.) AB határozat

30/1992. (V. 26.) AB határozat

36/1994. (VI. 24.) AB határozat

12/1999. (V. 21.) AB határozat

14/2000. (V. 12.) AB határozat

Rekvényi kontra Magyarország, 1999. május 20.

Dalban kontra Románia, 1999. szeptember 28.

Az ügy alapja egy a Pesti Központi Kerületi Bíróság előtt rémhírterjesztés vétsége miatt indult büntetőügy volt. A bíróság felfüggesztette az eljárást és az Alkotmánybírósághoz fordult. Álláspontja szerint ugyanis rémhírterjesztés tényállása sérti a véleménynyilvánítási és a sajtószabadságot. A bűncselekmény immateriális, veszélyeztető jellege ráadásul szükségképpen szubjektív jogértelmezést igényel, amely magában hordja az önkényes jogalkalmazás lehetőségét.

A Btk. 270. § (1) bekezdése értelmében rémhírterjesztés vétségét követi el, aki nagy nyilvánosság előtt olyan tény, vagy való tény oly módon elferdítve állít, vagy híresztel, amely alkalmas a köznyugalom megzavarására. A (2) bekezdés szerint a rémhírterjesztés büntett, ha azt közveszély színhelyén, vagy háború idején követik el. Az ügy előadója Erdei Árpád alkotmánybíró volt.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a rémhírterjesztés alapesete [Btk. 270. § (1) bekezdés] szükségtelenül és aránytalan mértékben korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát (Alkotmány 61. §) a köznyugalom védelme érdekében, ezért alkotmányellenes. A tényállás megfogalmazása továbbá nem felel meg az alkotmányos büntetőjog formai követelményeinek sem, ezért sérti a jogbiztonságot is.

A rémhírterjesztés minősített esete [Btk. 270. § (2) bekezdés] esetében azonban az Alkotmánybíróság az Alkotmány 8. § (4) bekezdését tekintette irányadónak, mely az alapvető jogok felfüggesztését, illetve korlátozását teszi lehetővé egyes alapjogok, így a véleménynyilvánítás joga esetében. Eszerint nincs alkotmányos akadálya annak, hogy a törvényhozó bün-

tetni rendelje a nagy nyilvánosság előtti tudatosan hamis tényállítást, ha azt rendkívüli helyzetben követik el, és a köznyugalom megzavarására vezethet. E rendelkezés megsemmisítése emiatt pusztán azért volt szükséges, mert az értelmezhetetlen lett volna az alapeset hiányában.

1. Indokolása elején az Alkotmánybíróság áttekintette a rémhírterjesztés bűncselekményének történeti előzményeit, és elemezte a bűncselekmény dogmatikai tartalmát. Ennek során hangsúlyozta, hogy a rémhírterjesztés szándékos veszélyeztetési bűncselekmény, megvalósulásához nem szükséges a köznyugalom tényleges megzavarása.

2. Az indokolás szerint a rémhírterjesztésként leírt magatartások a közlés szabadságának alkotmányosan védett körébe tartoznak, a véleménynyilvánítás szabadságának ugyanis igen korlátozott lenne az értéke, ha nem jelentene többet, mint az igaz tények állításához való jogot.

3. Az Alkotmánybíróság áttekintette a német és a francia szabályozást a vizsgált tárgykörben és megállapította, hogy a hasonló tényállások esetén a büntetőjogi felelősség sokkal szűkebb és specifikusabb, továbbá a védett jogtárgyak pontosabban megfogalmazottak. Utalt az indokolás az Európai Emberi Jogi Bíróság állandó gyakorlatára, melyből megállapítható: a véleménynyilvánítás joga az Egyezmény alapján nemcsak olyan eszmékre alkalmazandó, amelyeket kedvezően fogadnak, hanem azokra is, melyek támadnak, sokkolnak, vagy nyugtalanítanak. A véleményszabadság alóli kivételeket szűken kell értelmezni, és a korlátozásoknak megalapozottnak kell lenniük.

4. A vizsgált tényállás a köznyugalom kívánta védeni a büntetőjog eszközeivel. Az alkotmányossági vizsgálat alapkérdése az volt, hogy hol húzódik a véleménynyilvánítás korlátozhatóságának határa, ha azt a köznyugalommal kell összevetni.

Az Alkotmánybíróság a napokkal korábban kihirdetett 14/2000. (V. 12.) AB határozatára utalva megállapította, hogy a köznyugalom alkotmányos érték, amelyre kiterjed az állam védelmi kötelezettsége. A védelem érdekében a büntetőjog eszközeinek igénybevétele általánosságban sem szükségtelennek, sem aránytalanoknak nem tekinthető. Azt azonban, hogy a köznyugalom milyen mértékű megzavarásánál korlátozható alkotmányosan a véleménynyilvánítási jog, csak esetenként vizsgálva lehet eldönteni.

Ezt az eseti vizsgálatot a rémhírterjesztés tényállása tekintetében az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban (közösség elleni izgatás tényállásának vizsgálata) és a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban (hatóság vagy hivatalos személy megsértése tényállásának vizsgálata) kifejtett teszt alkalmazásá-

val végezte el. Eszerint az olyan elvont értékek, mint pl. a köznyugalom védelme érdekében igen szűk a lehetőség a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására, ráadásul a köznyugalom maga sem független a véleményszabadság helyzetétől. Az Alkotmánybíróság alkalmazta e megállapításokat a rémhírterjesztés tényállására, és hasonló következtetésekre jutott, mint a közösség elleni izgatás esetében: a korlátozás szükségtelen és aránytalan.

5. Az Alkotmánybíróság az információáramlásnak az utóbbi években tapasztalható új formáira és rendkívüli felgyorsulásának jelenségére tekintettel is elemezte a támadott büntetőjogi rendelkezést. Ezzel kapcsolatban megállapította, hogy e folyamatok nem csupán a hamis tájékoztatás, híresztelés elterjedésének gyorsaságát növelik, hanem a cáfolat, a valóságnak megfelelő tények közlésének és bizonyításának lehetőségeit is, így hatékony eszközök lehetnek a köznyugalom megzavarásának megelőzésében, a megzavart köznyugalom gyors helyreállításában. A társadalom kommunikációs lehetőségeinek jelen szintjén tehát nincs olyan nyomós közérdek, amely a büntetőjog ultima ratio jellegű eszközrendszerét igényelné.

6. A jogbiztonságra vonatkozó indítványi érvekre az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a vizsgált tényállás alkalmazása során a jogalkalmazónak alkotmányosan megengedhetetlenül nagy számú olyan körülményre kellett figyelemmel lennie, amelyeket nem a törvény, hanem a törvény indokolása, az eseti döntések és a jogi kommentárok fogalmaznak meg. Mindez oly nagy teret adott a jogalkalmazói tévedésnek és a figyelembe vehető szempontok közötti válogatásnak hogy az már sérti a jogbiztonságot. Ezért a rendelkezés az Alkotmány 2. § (1) bekezdése vonatkozásában is alkotmányellenesnek bizonyult.

7. Strausz János alkotmánybíró különvéleményében a vizsgált büntetőjogi rendelkezést alkotmányosnak ítélte. Álláspontja szerint a véleménynyilvánítás alapjoga nem foglalja magában a tudatos valótlanságok, torzítások, manipulációk közlésének a szabadságát, sőt ezek alkalmasak az alapjog kiüresítésére. A valótlan tényközlés a véleményszabadság és a sajtószabadság lényeges tartalmaként nem fogható fel, ezért lehetőség van e vonatkozásban a jogi korlátozásra, illetve büntetőjogi szankcionálásra.

1270/B/1997. AB HATÁROZAT – A GAZDASÁGI REKLÁMTEVÉKENYSÉG-ÜGY

Alkotmány 9. § (2) bekezdés – a vállalkozás joga és a gazdasági verseny szabadsága

Alkotmány 54. § (1) bekezdés – az emberi méltósághoz való jog

Alkotmány 59. § (1) bekezdés – a személyes adatok védelméhez való jog

Alkotmány 61. § (1) bekezdés – a szabad véleménynyilvánítás joga

Alkotmány 70/K. § – alapvető jogok bíróság előtti érvényesítése

Európai emberi jogi egyezmény 10. cikk – a véleménynyilvánítás szabadsága

Polgári és politikai jogok egyezségománya 19. cikk – a szabad véleménynyilvánítás joga

30/1992. (V. 26.) AB határozat

15/1993. (III. 13.) AB határozat

1/1994. (I. 7.) AB határozat

36/1994. (VI. 24.) AB határozat

20/1997. (III. 9.) AB határozat

Barthold kontra NSZK, 1985. március 25.

Markt intern Verlag kontra NSZK, 1989. november 20.

Jacobowski kontra NSZK, 1994. június 23.

Casado Coca kontra Spanyolország, 1994. február 24.

X és a szcientológiai egyház kontra Svédország (1979)

Az indítványozók a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény (Grtv.) egyes rendelkezését támadták. Álláspontjuk szerint a Grtv. 4. § a) pontja, mely tiltja a személyhez fűződő és kegyeleti jogokat, valamint a személyes adatok védelméhez való jogot sértő reklámot, aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánítás jogát. Az indítványozók – arra hivatkozással, hogy sérti az alkotmány 70/K. §-át – támadták a Grtv. 15. § (3) bekezdését is, mely lehetővé teszi a reklámtevékenységgel kapcsolatos jogviták bíróságon kívüli (reklámfelügyeleti eljárás keretében történő) elintézését. Végül voltak indítványok, melyek az egyén önrendelkezési jogának sérelmére hivatkozva támadták azt a rendelkezést (Grtv. 16. §), mely lehetővé teszi, hogy a reklámfelügyeleti eljárás megindítására a fogyasztók érdekvédelmét ellátó közigazgatási szervek és társadalmi szervezetek is jogosultak. Az ügy előadója Kukorelli István alkotmánybíró volt.

A Magyar Közlönyben közzé nem tett határozatában az Alkotmánybíróság megállapította, hogy nem alkotmányellenes, ha a törvény az emberi méltósághoz való jog, illetve a személyiségi jogok védelme érdekében az elkerülhetetlenül szükséges mértékben korlátozza a gazdasági reklámokat közlétezők véleménynyilvánítási szabadságát.

Ugyancsak elutasította az alkotmány 70/K. §-ával kapcsolatos indítványokat, mivel a reklámfelügyeleti eljárás nyomán megszülető határozat felülvizsgálata a Grtv. szerint a bíróságtól keresettel kérhető, és mivel a Grtv. nem

vonja el a személyiségi jogoknak közvetlenül a bíróság előtt történő érvényesítését.

Nem alkotmányellenes a Grtv. 16. § (2) bekezdése sem, mert a Ptk.-nak a személyhez fűződő jogok érvényesítését szolgáló rendelkezéseivel összhangban értelmezve megfelel az 1/1994. (I. 7.) és a 20/1997. (III. 9.) AB határozatokban megfogalmazott, a személyiségi jogok érvényesítésére vonatkozó elvi álláspontnak.

1. A határozat indokolása az Európai Emberi Jogi Bíróság (és bizottság) esetjogára és az Alkotmánybíróság korábbi határozataira támaszkodva kifejtette, hogy bár a gazdasági reklámtevékenység az egyezmény 10. cikkében és az alkotmány 61. §-ában foglalt szabad véleménynyilvánítás védelmét élvez, a kereskedelmi jellegű információk közzététele esetében szélesebb körű állami beavatkozás lehet alkotmányosan indokolt, mint a véleményközlés egyéb eseteiben. A Grtv. vizsgált rendelkezése az emberi méltósághoz való alapjog érvényesülése érdekében korlátozza a közlés szabadságát. E korlátozás a személyhez fűződő jogok sérelmének megelőzése érdekében szükséges, és arányban áll az elérni kívánt céllal: az egyén méltóságának védelmével.

2. Az alkotmány 70/K. §-ával kapcsolatosan az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az állam kötelessége, hogy a fogyasztói jogokra vonatkozóan is létrehozson olyan intézményeket, amelyek e jogok megsértését szankcionálják. A törvényhozó eldöntheti, hogy a bírói út mellett létrehoz-e a közigazgatáson belül egy eljárési rendet a fogyasztók jogainak védelmére, de ha e szervek döntései kikényszeríthetők, határozataik bíróság előtti felülvizsgálhatóságát a jogalkotónak biztosítani kell.

Párhuzamos indokolásában Kukorelli István alkotmánybíró az alkotmánynak a gazdasági verseny szabadságára, a piacgazdaságra és a szerződési szabadságra vonatkozó rendelkezéseire tekintettel elemezte a fogyasztói jogok tartalmát és az állam fogyasztóvédelemmel kapcsolatos kötelezettségeit. A párhuzamos indokoláshoz Holló András alkotmánybíró csatlakozott.

(Az összefoglalókat Bitskey Botond készítette)

(Az Alkotmánybíróság valamennyi határozata olvasható az Alkotmánybíróság honlapján: www.mkab.hu A határozatokban való eligazodást keresőrendszer segíti.)

A véleményszabadsággal kapcsolatos határozatok értékelésére következő számunkban visszatérünk. (a szerk.)